

ISSN (E) - 2181-1334

№ 15 15/05/2021

UZACADEMIA

ILMIY-USLUBIY JURNAL

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL

OPEN ACCESS

Crossref

WWW.ACADEMIASCIENCE.ORG

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

1.	«ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ЦИФРОВОГО ОБОРУДОВАНИЯ НА УРОКАХ ФИЗИКИ» Эрданова Анна Наильевна	6
2.	SHE'R POETIKASIGA DOIR ILMIY-NAZARIY QARASHLAR Esonmurodova Aziza Qodir qizi	12
3.	THE IMPACT OF THE CRYPTO ASSETS ON THE ECONOMY OF THE DEVELOPING COUNTRIES Abdullayev Islomjon Ikromjon o'g'li	16
4.	THREATS OF THE CRYPTO CURRENCIES IN TODAY'S WORLD Abdullayev Islomjon Ikromjon o'g'li	20
5.	LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC ASPECTS OF SPEECH IN MODERN SCIENTIFIC RESEARCH FIELDS Ummatkulova Charos Alijon qizi	24
6.	IPAK VA IPAK TOLALI MILLIY MATOLAR Mamatova Sayyara Shavkatovna	30
7.	IXTIYORIY BURCHAKNING TRIGONOMETRIK FUNKSIYALARINIO'QITISH METODI Sherqo'zi Soliyev Gulhayo Haydarova	33
8.	IMMIGRATSIYALI DEYARLI KRITIK TARMOQLANADIGAN JARAYONLARNING FLUKTUATSIYASI TEBRANISHLARI UCHUN LIMIT TEOREMA Muzaffarov Axrorjon Adxamjon o'g'li	38
9.	YUKSAK MA'NAVIYATLI YOSHLARNI TARBİYALASH MEZONLARI Mavlyanov Aybek A'zamjonov A'lamjon Shavkat o'g'li Haydarova Nargiza Ortiqboy qizi	43
10.	BASIC FEATURES AND STRATEGIES OF SCAFFOLDING Nigora Umarxanova	50
11.	TARBIYA DARSLARIDA TANQIDIY FIKRLASH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH EL'TAZAROVA GULCHEHRA TOJIBOYEVNA ABDULLAYEVA SOHIBA SHIXNAZAROVNA	54
12.	TA'LIMNI INSONPARVARLASHTIRISHDA O'QITISH METOTLARINING DIDAKTIK ASOSLARI To'xliyev Abdualim A'zamjonov A'lamjon Shavkat o'g'li	58
13.	CHET TILI O'QITISH METODIKASIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH Badalova Nodira Umaraliyevna	64
14.	ETNOLOGIK ATAMALAR VA ULARNING KLASSIFIKATSIYASI Saimnazarov Sherzod Abdune'matovich	67
15.	HAMID ZIYOYEVNING ILMIY - PEDAGOGIK FAOLIYATI Mo'soyev O'mirzoq O'raqboyevich	70
16.	GRAMMAR TRANSLATION METHOD IN TEACHING ENGLISH Xasanboyeva Nilufar Mansurovna	76
17.	ЮКОРИ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ФАОЛ ФУҚАРОЛИК ПОЗИЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК МЕХАНИЗМИ (10-11 синфлар мисолида) Абдуллаев Дилшодбек Юлдашали ўғли	80
18.	КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИКНИНГ МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТДА ТУТГАН ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ Алижонова Умидахон Ғофуржон кизи-	87

**ЮҚОРИ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ФАОЛ ФУҚАРОЛИК
ПОЗИЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК
МЕХАНИЗМИ (10-11 синфлар мисолида)**

Абдуллаев Дилшодбек Юлдашали ўғли
Наманган давлат университети ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада фуқаровий фаолликни ижтимоий-сиёсий ва меҳнат фаолиятига ижодий ёндашув сифатида баҳолаш ва юқори синф ўқувчиларида фаол фуқаролик позициясини шакллантиришнинг ҳуқуқий-меъёрий ва педагогик асослари ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар: фуқаро; фуқаролик; фуқаролик тарбияси; Узлуксиз маънавий тарбия Концепцияси; “Тарбия” фани; фуқароликнинг таркибий қисмлари.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ АКТИВНОЙ
ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ У УЧАЩИХСЯ СТРАШИХ КЛАССОВ.(На
примере 10-11 классов)**

Абдуллаев Дилшодбек Юлдашали ўғли
Преподаватель Наманганского государственного университета

Аннотация: В статье идёт речь, о педагогических основ и правовых норм формирования активной гражданской позиции старшеклассников и оценка гражданской активности как творческий подход к социально-политическую и трудовую деятельность.

Ключевые слова: гражданин; гражданственность; гражданское воспитание; Концепция непрерывного духовного воспитания; наука "Воспитание"; компоненты гражданственности.

**PEDAGOGICAL MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF ACTIVE
CITIZENSHIP AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS.(by the example of
grades 10-11)**

Abdullayev Dilshodbek Yuldashali og'li
Teacher of Namangan State University

Annotation: The article discusses the legal, regulatory and pedagogical basis for the assessment of civic activism as a creative approach to socio-political, labor activities and the formation of active citizenship in high school students.

Key words: citizen; citizenship; civic education; Concept of continuous spiritual education; science "Education"; components of citizenship.

Ўзбекистон Республикасида мамлакатни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамиятини барпо этишга қаратилган ислохотларнинг туб моҳияти аҳоли турмуш тарзининг фаровонлигини ошириш, фуқароларнинг сиёсий ва ҳуқуқий маданияти ва савиясини юқори даражага кўтариш, уларда аниқ фуқаролик позициясини ривожлантиришда ўз ифодасини топади. Бундай мураккаб вазифани амалга оширишда даставвал ўқувчиларда фуқаролик позициясини ривожлантириш йўллари тақомиллаштиришдан иборат.

Инсонга ёшлигидан сингдирилган маданий-маънавий қарашлар, ахлоқий кадриятлар, анъаналар, диний-руҳий туйғулардан иборат. Бу бўғинда у оиласи, қариндош-уруғлари, маҳалласи, миллати, юрти билан бирлиги, унинг таркибий қисми эканлигини ҳис этади. Натижада, унинг онги ва қалбида миллий ғурур, ватанпарварлик туйғуси шаклланади. Бу жараёнда ўқувчида ҳақиқий фуқаролик позицияси шаклланади.

“2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”нинг **ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишларида ёшларга оид давлат сиёсатини тақомиллаштириш мақсадида** жисмонан соғлом, руҳан ва ақлан ривожланган, мустақил фикрлайдиган, Ватанга содиқ, қатъий ҳаётий нуқтаи назарга эга ёшларни тарбиялаш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш¹¹ зарурлиги кўрсатиб ўтилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев бу борадаги вазифалар хусусида сўз юритиб, “Янги Ўзбекистон – мактаб остонасидан, таълим-тарбия тизимидан бошланади”, деган ғоя асосида кенг кўламли Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан “Ўзлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори ёшларни мустақил ҳаётга дунёқараши кенг, фаол фуқаролар этиб тарбиялаш мақсадини кўзлаб қабул қилинди.

“Ўзлуксиз маънавий тарбия Концепцияси”да Ватанга садоқат, бурч ва масъулият, ташаббускорлик ва бошқа фазилатлар ёшлар онгида назарий

¹¹ “2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҲАРАКАТЛАР СТРАТЕГИЯСИ. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли [Фармони](#)га 2-ИЮВА.

тушунча сифатида қолиб кетгани ҳолда унинг табиатида амалий одатларга айланмаётганлиги, бунинг оқибатида уларнинг ушбу фазилатлар ҳақидаги сўзлари билан амаллари орасида тафовут намоён бўлаётгани, бу эса ҳар йили мустақил ҳаётга кириб келаётган йигит-қизларнинг ҳаётда ўз ўринларини олишларида бир қатор муаммоларни келтираётганлиги¹² алоҳида таъкидлаб ўтилди. Фуқаровийлик дастлабки қарашда ҳуқуқшуносликка оид атама сингари туюлади. Аслини олганда бу ҳодисани фалсафий, ҳуқуқий, социологик, сиёсий ва педагогик моҳияти мавжуд.

Фуқаровийлик бир давлатга мансубликни англаш, давлатга содиқлик ҳамда ватанпарварлик ҳисси сифатида талқин этилиши мумкин. Бунда давлатни, конституцияни, давлат рамзларини ҳурмат қилиш, давлат тузумини ва қонун устуворлигини ҳимоя қилишга тайёрлик назарда тутилади. Фуқаровийликни инсонга ҳуқуқий, ижтимоий, маънавий ва сиёсий жиҳатдан лаёқатли эканлигини ҳис этишни таъминловчи жамловчи тушунча сифатида ҳам талқин этиш мумкин.

Концепцияда белгиланган вазифаларни оила ва узлуксиз таълим тизимида амалга ошириш боқичлари ҳамда умумий ўрта таълим муассасаларининг I-XI синфлари учун “Одобнома”, “Ватан туйғуси”, “Миллий истиклол ғояси ва маънавий асослари”, “Динлар тарихи” фанларини бирлаштирган ҳолда “Тарбия” фанини жорий этиш белгилаб берилди.

Шунингдек, концепцияда умумтаълим мактабларининг ўрта ва юқори синф ўқувчиларини маънавий-ахлоқий тамойиллар асосида тарбиялашда: ўсмирлик ёшига хос ички позициянинг пайдо бўлиши; ижтимоий фаоллик, билишга интилиш ва ўзини намоён қилиш мотивларининг ривожланиши; фуқаролик позицияси, ўзи ва атрофдагиларга ҳамда жамиятга муносабат асосларининг шаклланишини инобатга олиниши лозим бўлган жиҳатларга эътибор қаратиш кўзда тутилди.

Умумтаълим мактабларида ўқитиладиган “Тарбия” фани давлатнинг таълим-тарбия соҳасидаги сиёсатини амалга оширишда мавжуд бўлган долзарб муаммоларни ҳал этишга йўналтирилган бўлиб, ўқувчиларда фаол фуқаролик позициясини шакллантириш, уларнинг ҳар томонлама ижтимоийлашувига кўмаклашиш, самарали ҳамкорлик қилиш, вақтини мазмунли ташкил этиш, миллий, маънавий ва умуминсоний қадриятларни

¹² Узлуксиз маънавий тарбия КОНЦЕПЦИЯСИ. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1059-сон қарорига 1-ИЛОВА. 2019 йил 31 декабрь.

хурмат қилиш, ўзларининг интеллектуал ва ижодий салоҳиятини рўёбга чиқаришга хизмат қилади¹³.

В.Далнинг таъкидлашича, “фуқаровийлик фуқаролик жамиятини тузиш учун жамиятнинг онги ва билими даражасини ифода этган ҳолатдир”.

Фуқаролик туйғуси эса ўқувчининг “Авлоддан-авлодга ўтиб келаётган маданий жараёнлар ахлоқий кадриятларнинг ўтмиш билан келажакни узвий алоқадорлигини таъминлаб, тарихий мероснинг нодир неъматларини ўзгартириш асосида шаклланади”.¹⁴ Фуқаролик жамиятининг асосий мезонларидан бири бу фуқароларнинг юксак даражада онг ва маданиятга эга бўлишлари ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, фуқаролик жамиятида фаол, ташаббускор, ғайратли, фақат яратувчанлик, ижодкорлик руҳи ва кайфияти билан яшовчи шахсларга эътибор ва эҳтиёж катта бўлади. Бундай юксак интеллектуал салоҳият тафаккур эркинлигининг қай даражада шаклланиши билан узвий боғлиқ. Жамиятнинг инсон учун яратган реал иқтисодий қулайликлари ва имкониятлари, юридик ҳақ-ҳуқуқлари, қарор топган ахлоқий ва маънавий муҳит унинг тафаккури эркин, илғор ва юксак идеалларни кўзлаши билан уйғунлашмоғи лозим. Тадқиқотчиларнинг кузатишича, ўқувчиларнинг ижтимоий воқеликка янгича, мустақил ва эркин тафаккур асосида ёндашиши юқори кўрсаткичга эга. Айти пайтда, психолог ва педагог олимларнинг фикрича, янги шаклланаётган фуқаролик жамияти ривожига кўп жиҳатдан шахс онги, характери ва дунёқарашини коррекциялаб боришни талаб қилади.

Фуқаровийлик бир тарафдан жамиятда шахснинг олий даражада мустақиллигини, иккинчи тарафдан эса кишиларнинг жамият ҳаётидаги иштирокида намоён бўладиган юқори даражадаги бирдамликни назарда тутувчи қарашлар мажмуини ифода этади.

Қуйидагилар фуқаровийликни ифода этувчи муҳим жиҳатлар қаторига киради:

- *фуқаронинг ўз ҳақ-ҳуқуқларини тушуниши ва уни амалиётда қўллаш кўникмаси;*
- *бошқа фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳурмат қилиш;*
- *фуқаронинг ўз хатти-ҳаракати учун шахсий жавобгарлиги;*
- *давлат ва жамият олдида ўзининг ҳуқуқий ва ахлоқий масъулиятини англаш;*
- *фуқароларнинг тенглиги;*

¹³ Умумий ўрта таълим муассасалари ўқувчилари учун “Тарбия” фани КОНЦЕПЦИЯСИ. Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 6 июлдаги 422-сон қарорига 3-ИЛОВА

¹⁴ Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). Изд. “Цитадель”, г. Москва, 1998 г

• юксак маънавий-ахлоқий мезонларга асосланган ҳолда ижтимоий воқеликка нисбатан объектив ва танқидий ёндашув;

• ҳокимият билан, бошқа фуқаролар ва жамоат бирлашмалари билан ижобий мулоқот юритиш қобилияти;

Юқори ўқувчиларда фаол фуқаролик позициясини ривожлантиришнинг мазмуни шундаки, фуқаролик маданияти шаклланган муҳитда одамларда сиёсий ҳаётда иштирок этиш эҳтиёжи пайдо бўлади. Фуқаролик маданияти кучайиб борган сари одамлар сиёсий жиҳатдан фаоллашиб, партияларга аъзо бўлиш тенденцияси кучаяди.¹⁵ Демак, сиёсий партиялар аъзолари сони ва сифатининг ошиб бориши даражаси ҳам фуқаролик маданиятини кўрсатувчи мезонлардан биридир. Фуқаролик маданияти ўқувчининг жамиятдаги фаол аъзоси сифатида маълум ҳақ-ҳуқуқларга эга бўлиш билан бирга ўз зиммасидаги бурч ва мажбуриятларни виждонан адо этишдир. Юқори синф ўқувчиларида фаол фуқаролик позициясини шакллантириш – уларга мустақил давлат тузилмасининг хусусиятлари, мамлакатнинг халқаро майдонда тутган ўрни, ватанпарварлик ва миллатлараро дўстлик туйғулари, республикамиз иқтисодиётини ривожлантириш йўлида амалга оширилаётган ижтимоий ҳаракатлар, меҳнат анъаналари, миллий истиқлол ғояси ва мафкура асослари ҳақидаги билимларни бериш асосида уларда фуқаролик ҳиссини зиммаларидаги бурч ва мажбуриятларни бажаришга нисбатан масъулият, ёт мафкуравий қарашларни англаш ва унга қарши бўлиш, ижтимоий фаоллик ва фидойилик каби сифатларни мужассамлаштирган яхлит бир тарбия жараёни ҳисобланади.

Фуқаро бир вақтда ўз бурчи ва мажбуриятларини чуқур англавчи, жамият ҳаётини йўлга қўйишда фаол иштирокчи, ҳуқуқий жамият олдидан турган жорий ва истиқбол вазифаларни ҳал этувчи, жамиятни бошқаришда бевосита ва билвосита иштирок этувчи, мамлакат кудратини мустаҳкамлаш йўлида моддий ва маънавий бойликларни яратувчи, миллий кадрларни асраб-авайловчи, миллий анъаналарга содиқ, миллат вакиллари томонидан халқаро майдонларда қўлра киритилаётган ютуқлардан фахрлана олувчи, миллат ва мамлакат обрўси учун курашувчи, Ватан мудофаасини таъминловчи шахс сифатида намоён бўлади.

Инсонни ихтиёрий фаолият, яъни кўнгилли ишга чорловчи истакнинг негизидан ҳар бир кишига хос бўлган шахсий ва ижтимоий эҳтиёжлар ётади. Жумладан, бошқаларга наф келтириш, ўзини намоён қилиш ва мулоқот истаги

¹⁵ Мусаев Ф. Эркинликнинг ҳуқуқий асоси // Тафаккур журнали. –Тошкент: 2002. - № 2. – 84 б.

кишини фаолликка етаклайди.¹⁶ Кишида ижтимоий жиҳатдан эътирофга бўлган эҳтиёж ҳам мавжуд. Профессинал ва ҳаётий тажрибани кўллаш истаги ҳам кишини шундай фаолиятга чорлаши мумкин. Ўз имкониятларини ишга солиш, ўз ғояларини татбиқ этиш истаги ҳам кишини ҳаракатлантирувчи кучга айланиши мумкин. Ижтимоий жараёнларга таъсир кўрсатиш ва иштирок этиш эҳтиёжи ҳам кишини фаолликка етаклайди.

Кўнгилли фаолият инсон учун ўз шахсий эҳтиёжлари билан жамият эҳтиёжларини уйғунлашган ҳолда ҳаётга татбиқ этиш учун ўзига хос имкониятдир. Бу эҳтиёж кишиларнинг ўз ахлоқий бурчларини англаш ҳамда инсоннинг баркамоллигидан далолат беради. Кўнгилли фаолият юритар жан инсон ахлоқий жиҳатдан такомиллашиб боради, мулоқот маданиятини ривожлантиради, ўзаро ҳамкорлик ва биродарлик ҳиссига, инсонпарварлик туйғусига эга бўлади. Кўнгиллилик фаолияти фаол ва ижодий характерга эга бўлиб, инсон ўз салоҳиятини намоён этиш имкониятига эга бўлади. Бу фаолият теварак атрофда рўй бераётган воқеа ҳодисаларга нисбатан фаол муносабатнинг шаклланишига, сиёсий воқеликка зийрак назар билан қарашга ёрдам беради.

Айнан фуқаровий фаолликнинг ўзи бир неча жиҳатлар билан ажралиб туради;

- *фаол фуқаро гуруҳига мансуб кишилар асосан сиёсий ва иқтисодий тизим тўғрисида билим олишга тайёр бўлган кишилардан иборат;*
- *фаол фуқароларда ўз ҳақ-ҳуқуқларини фаол амалга ошириш учун билим ва қобилият мавжуд; - фаол фуқароларда ана шу билимларни жорий қилиш учун кўникмалар мавжуд бўлади.*

Юқори синф ўқувчилари шахсининг шаклланишида фаол фуқаролик позициясини ўрни ва унда ижтимоий муҳитнинг таъсирини ҳам ҳисобга олиш кутилган натижани кафолатлайди. Зеро, ижтимоий муҳитда рўй бераётган ҳолатлар, уларнинг йўналишлари, мазмуни ва моҳияти, жамиятда устувор ўрин эгаллаган ижтимоий-ҳуқуқий қарашлар ўқувчиларнинг шахс сифатида шаклланишига бевосита таъсир этади.

Хулоса ўрнида шуни келтириш жоизки, ўқувчиларда фаол фуқаролик позициясини маънавий-ахлоқий ва педагогик хусусиятларини ўрганиш орқали, уларни жамиятда олиб борилаётган сиёсий ислохотларга бўлган муносабати, қараш ва иштирокини аниқлаш мезонларини такомиллаштириш мумкин. Мактаб тизимида юқори синфларда ўтказиладиган сиёсий тадбирлар ва форумлар ўқувчиларда фаол фуқаролик позициясини ривожлантиришига замин яратади.

¹⁶ Саиджосимов А. Сиёсий фаоллик ва фуқаролик маънавияти // Жамият ва бошқарув. –Тошкент: 2007. - №2, -Б. 50 -51.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича **ҲАРАКАТЛАР СТРАТЕГИЯСИ**. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли **Фармони**га 2-ИЛОВА.
2. Узлуксиз маънавий тарбия **КОНЦЕПЦИЯСИ**. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1059-сон қарорига 1-ИЛОВА. 2019 йил 31 декабрь.
3. Умумий ўрта таълим муассасалари ўқувчилари учун “Тарбия” фани **КОНЦЕПЦИЯСИ**. **Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 6 июлдаги 422-сон қарорига 3-ИЛОВА**
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов). Изд. “Цитадель”, г. Москва, 1998 г
5. Мусаев Ф. Эркинликнинг ҳуқуқий асоси // Тафаккур журнали. – Тошкент: 2002. - № 2. – 84 б.
6. Саидқосимов А. Сиёсий фаоллик ва фуқаролик маънавияти // Жамият ва бошқарув. –Тошкент: 2007. - №2, -Б. 50 -51.
7. Карпова Н.В. Политическая культура в процессе становления гражданского общества// Вестник Московского университета. – Сер. 18 : Социология и политология. – 2006. – №1.